

KROKY VEŘEJNÉ SPRÁVY K VYTLAČENÍ UŽHORODSKÉ ELEKTRÁŘSKÉ Z PODKARPATORUSKÉ ENERGETIKY VE DRUHÉ POLOVINĚ DVACÁTÝCH LET 20. STOLETÍ

David HUBENÝ

Abstract: *Steps taken by the public administration to push Užhorodská elektrářská out of the Subcarpathian energy sector in the second half of the 1920s.* The apparently lagging state of electrification in Subcarpathian Rus and its miserable development under the baton of the private company Užhorodská elektrářská (hereafter UE) prompted both the Subcarpathian cities and the relevant Ministry of Public Works to make efforts to rectify it, which were started in the mid-1920s. Negotiations that dragged on for several years encountered both passive and active resistance from UE, but the Ministry in particular was not willing to deviate from the intention to improve the unsatisfactory state of affairs. It saw the way in the establishment of a general-purpose power company consisting of the majority participation of the state and Subcarpathian cities and only a minority share of private capital. This understandably did not sit well with UE representatives who were trying to get media support and help from other private power producers across the Czechoslovak republic. However, the practical need for a planned development of electrification and an increase in the economic and thus also the social level of Subcarpathian Rus and its inhabitants required the intervention of the state, which instead of the UE company began to look for another private partner, which became the Českomoravská-Kolben-Daněš concern.

Key words: Užhorodská elektrářská. Subcarpathian Rus. Electrification. The Czechoslovak republic.

Úvod

Československá státní správa si v důsledku svých vlastních, ale i starších uherských studií uvědomovala elektrifikační potenciál podkarpatoruských vodních toků, jejichž síla mohla významně napomoci k ekonomickému pozdvižení celé země, ba mohla posloužit i při zavádění elektřiny na východním Slovensku. S tím však kontrastovala minimální elektrifikace podkarpatoruských obcí, kde se v první polovině dvacátých let stala hegemonom společnost Užhorodská elektrářská (dále UE), která do dlouhodobého pronájmu získala všechny významné výroby elektřiny.¹ Ministerstvo veřejných prací (dále MVP) ve spolupráci s podkarpatoruskými městy se proto od poloviny dvacátých let rozhodlo k akci vedoucí k založení všeužitečné

1 K tomuto procesu viz HUBENÝ, David. Užhorodská elektrářská akciová společnost a její působení na Podkarpatské Rusi a východním Slovensku. In *Dejiny – internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove*, 2023, č. 1, s. 43-62. 03_1_2023.pdf (unipo.sk).

elektrárenské společnosti. Na přístupu UE pak bylo, zda bude do tohoto projektu zapojena či nikoliv. Rozhořel se tak boj na mnoha schůzích a jednáních.

Základem poznání k postupu zúčastněných stran jsou dokumenty uložené v Národním archivu ve fondu MVP, které mělo v gesci celou otázku elektrifikace. Cenným doplňkem je pak osobní pozůstalost Vojtěcha Pařízka uložená v Archivu Národního technického muzea, neboť jako odborný expert podkarpatoruských měst byl účasten všech jednání s MVP a UE. Ostatní archivy či archivní soubory byly pro potřeby této studie pouze okrajově. V literatuře se tato otázka – pokud je autorovi známo – dosud nezkoumala a byla využita spíše jen doplňujícím způsobem ve vztahu k zúčastněným aktérům a jejich životním osudům.

Příčiny nespokojenosti veřejné správy

Československá správa chtěla zajistit ekonomický a sociální vzestup Podkarpatské Rusi, jejíž autonomie byla stále diskutována a pamatováno na ní bylo i při různých legislativních pracích. Státnímu aparátu přitom nechyběly ambiciózní záměry: MVP se doma a v zahraničí (např. v roce 1924 na Světové konferenci o energii v Londýně) netajilo myšlenkou na vznik smíšené společnosti sdružující stávající podkarpatoruské elektrárny doplněné o hydrocentrálu na Uži.² Právě ve dnech 24. až 28. března 1924 v této věci jednali zástupci MVP s UE, přičemž zástupci státu provedli též inspekci elektrárenských zařízení spravovaných firmou. Debatovalo se o vzniku všeužitečné elektrárenské společnosti a vybudování hydroelektrárny, kterou by převzala do správy nová společnost. Kámen úrazu však spočíval ve faktu, že UE oceňovala svůj materiální přínos na absurdních 20 000 000 korun v akciích nové společnosti.³

Ve stejné době se navíc rozhořel skandál kolem korupčního pronájmu mukačevské městské elektrárny společnosti UE a patrně ani ostatní města nebyla s výkony soukromníka zcela spokojena, popř. se obávala, zda i u nich nedošlo při pronájmu k podobnému zločinu a podpisu nevýhodných smluv. To města vedla k úvahám a snahám nalézt vyhovující řešení nejen pro ně samotná, ale i pro celou Podkarpatskou Rus. Nelze přitom ani zavrhnout myšlenku, že tyto úvahy měst byly neoficiálně konzultovány se zástupci státní správy, které iritovaly problémy s UE a její celkově mdlé, neřkuli nulové, výsledky při další elektrifikaci Podkarpatské Rusi.

Důvod k zásahu státu do podkarpatoruské energetiky byl prostý, neboť 100 % místních elektráren vlastnili soukromníci a Podkarpatská Rus byla v rámci státu beznadějně nejhorší v oblasti elektrifikace. V roce 1928 soukromé elektrárny zásobovaly 17 podkarpatoruských obcí, zejména větších sídelních jednotek, a pro rok 1929 bylo evidováno celkem 11 menších elektráren.⁴ Tyto elektrárny zajišťovaly koncem dvacátých let elektrifikaci již zmíněných 17 obcí (představujících 3,5 % všech obcí v zemi) s celkovými 120 677 obyvateli (tvořících 20 % obyvatelstva země), zatímco

2 KNEIDL, F. Přehled přírodního bohatství energie v republice Československé a jeho využití. In V. Ptáček (red.). *Elektrotechnická ročenka 1926*. Praha : Elektrotechnický svaz československý, 1926, s. 60 a 62.

3 Archiv Národního technického muzea (ANTM), fond Pařízek Vojtěch, karton (kart.) 38, sign. M/b/1.

4 ŽADANSKÝ, Juraj. *Hospodársky a sociálny vývoj Podkarpatskej Rusi 1919 – 1939*. Bratislava : Združenie inteligencie Rusínov Slovenska, 2022, s. 105.

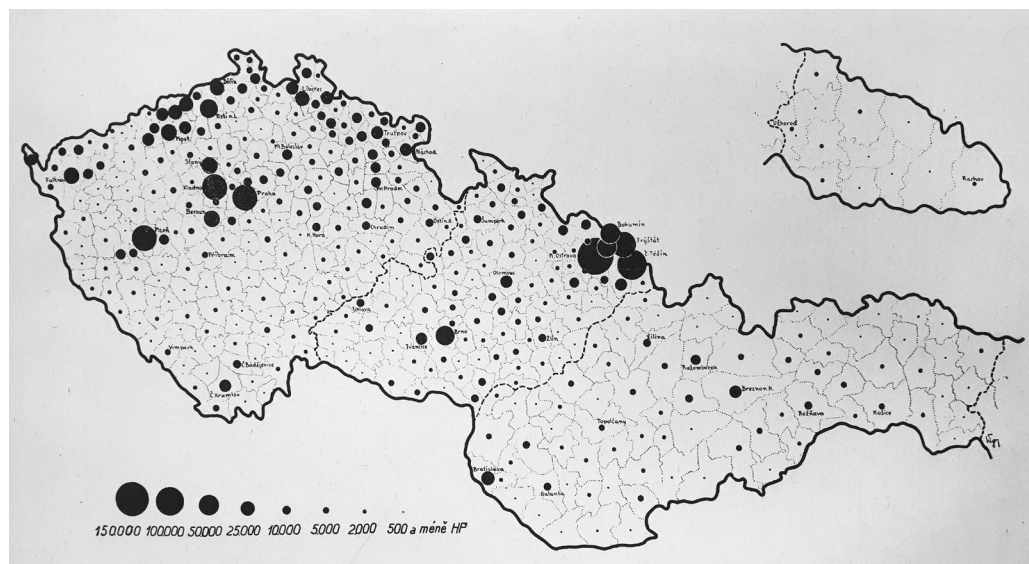
dalších 470 obcí se 483 916 obyvateli bylo bez proudu. Tyto roztržštěné podniky navíc pracovaly zejména v zimě na maximální výkon, ba byly přetížené.⁵

Soustava malých městských elektráren fungujících většinou na zahraniční naftu byla hodnocena jako neekonomická a nedostatečně robustní pro celkovou elektrifikaci Podkarpatské Rusi při záměru zavedení elektřiny do běžného života a podnikání. Jak uvedl jeden z čelných odborníků na elektrifikaci zabývající se touto otázkou za první republiky Vojtěch Pařízek:

„Dnes v zemi podkarpatoruské vyrábí se elektrická energie v několika malých elektrárnách ve větších městech, převážně z cizozemských materiálů (nafty) a neekonomicky.

Stav výrobního i rozvodního zařízení není takový, aby mohl poskytnouti obyvatelstvu dostatek potřebné energie ani jistotu dodávky. Rovněž tarifnictví není na výši doby, takže konsument, zvláště řemeslník nebo průmysl, nemůže hledati zlepšení výrobních poměrů používání elektrické energie.

Soukromé podnikání, které až dosud zásobovalo jen nejvýhodnější konsumová střediska, nespĺnilo a nemůže plniti shora uvedený účel již z toho důvodu, že způsob, jakým jest nutno ve veřejném zájmu řešiti otázku zaopatření konsumenta dostatečnou, bezpečnou a lacinou energií, není souběžným se způsobem, jaký jest v intencích kapitálů čistě soukromého.“⁶

Obr. 1: Koňské síly v republice podle soudních okresů. PAREZ, B. (red.). *Elektrotechnická ročenka ESČ 1930*. Praha : Elektrotechnický svaz československý, 1930, s. 120.

- 5 MERFAIT, Jan. Rozvoj elektráren a soustavná elektrisace. In Jaromír Musil (red.). *Technická práce v zemi Podkarpatoruské 1919–1933*. Užhorod : Odbor Spolku československých inženýrů, 1933, s. 229.
- 6 Státní oblastní archiv v Praze, fond Podkarpatoruské elektrárny, kart. 3, inv. č. 39; ANTM, fond Pařízek Vojtěch, kart. 38, sign. M/a/2.

Rozkol veřejné správy a Užhorodské elektrářské

MVP tedy musel vyloženě potěšit dopis z 12. ledna 1926, jímž užhorodský vládní komisař informoval ústřední úřad, že města Užhorod, Berehovo, Mukačevo a Sevluš „zabývají se otázkou akciové společnosti sestávající z těchto měst a některé velké firmy“, popř. za účasti již existující UE, přičemž cílem zamýšleného podniku byla elektrifikace Podkarpatské Rusi. Ministerstvo se pak těšilo na další návrhy a vyslovilo formální otázku, zda mají města zájem o účast státu s tím, že výběr soukromého partnera v podniku měl být uskutečněn v domluvě s ministerstvem ještě před hlasováním městských správ.⁷ Formálnost dotazu na účast státu spočívala v tom, že zapojení eráru automaticky znamenalo další zdroj peněz.

Podkarpatoruská města Berehovo, Mukačevo, Sevluš a Užhorod se na poradě 18. února 1926 shodla na potřebě založit všeužitečnou elektrářskou společnost a dohodla se na jednání se soukromníky a odborníky v Praze. Na tomto jednání zástupci měst sestavili provolání⁸ k založení zmíněné společnosti.⁹

UE v reakci na tuto aktivitu měst oslovila MVP s vlastním návrhem. Během jednání na ministerstvu z 25. března 1926 si zástupci UE stěžovali, že v důsledku plánu měst na založení vlastního podniku mají problém získávat další zákazníky a předložili vlastní návrh řešení otázky elektrifikace Podkarpatské Rusi datovaný 19. ledna 1926. UE navrhovala vytvořit „všehospodářský podnik“ slučující soukromý a veřejný kapitál, který by měl čistě obchodní vedení, jehož součástí by tvořili zástupci měst. Investice měl navrhovaný podnik realizovat z vlastních prostředků bez finanční podpory měst. Zástupci veřejných korporací se měli podílet pouze na utváření tarifní politiky. UE pak navrhovala, aby ze stávajícího akciového kapitálu 6 500 000 korun byla část předána městům, ale majoritu by si udržela Slovenská všeobecná úvěrová banka, která vlastnila UE, a to i v případě vydání dalších emisí akcií. Banka by následně také převzala závazek zajistit finance na přestavby elektráren v důsledku navyšování jejich výkonů během elektrifikace. Podnik by rovněž uzavřel smlouvu na 50 let o elektrifikaci země, čemuž odpovídaly i stávající smlouvy s městy o pronájmu jejich elektráren.¹⁰

Následně se uskutečnila 4. června 1926 porada měst, ministerstva a UE v Županském úřadě v Užhorodě za účasti viceguvernéra. Města zde dala jasně najevo, že mají zájem vytvořit všeužitečný elektrářský podnik za přítomnosti státu a nějaké soukromé společnosti, ale tou už nebyla dříve zvažovaná UE. Největšími odpůrci UE byla města Mukačevo a Sevluš, zatímco Berehovu byla účast UE lhostejná. Města už dokonce sondovala možnost půjček u bank na tento projekt. Na odpolední část porady dorazili i zástupci UE/Slovenské všeobecné úvěrní banky, kteří připustili možnost úpravy stávajících smluv, ale nemínili se stát minoritním akcionářem. Výsledkem porady byl závěr, že města se zavazovala založit všeužitečnou společnost za účasti UE, pokud dojde k úpravě pachtovních smluv.¹¹

7 Národní archiv (NA) Praha, fond Ministerstvo veřejných prací, kart. 1018, sign. 205d.

8 Státní archiv Zakarpatské oblasti (DAZO), fond 29, opis 1, d. 903, fol. 1.

9 DAZO, fond 29, opis 1, d. 903, fol. 3.

10 NA, fond MVP, kart. 1018, sign. 205d a ANTM, fond Pařízek Vojtěch, kart. 38, sign. M/b/1.

11 NA, fond MVP, kart. 1018, sign. 205d a ANTM, fond Pařízek Vojtěch, kart. 38, sign. M/b/1.

Okolo této schůze i celého záměru se strhl i mediální humbuk, že např. MVP preferuje UE,¹² resp. *Podkarpatské Hlasy* donesly fantastní informace, že města prý dospěla k poznání, že soukromý podnik je pro ně výhodnější, než všeužitečná elektrárenská společnost,¹³ ba odborníci a státní úředníci se na této poradě prý vůbec neodvažovali promluvit a snahou jednání bylo jen útočit na Slovenskou všeobecnou úvěrovou banku, která po ovládnutí českými Židy začala poctivě podnikat...¹⁴ Při porovnání s úředním zápisem je zřejmé, že přinejmenším články v *Podkarpatských Hlasech* byly objednány a to nejspíše Slovenskou všeobecnou úvěrovou bankou. Mediální podpora bance se dá snadno vysvětlit i jinak. Banka byla založena v roce 1921 nostrifikací filiálek Ungarische Allgemeine Kreditbank A.-G. na Slovensku a disponovala akciovým kapitálem 50 000 000 korunami a dalšími 7 000 000 korunami v rezervních fondech. Na Podkarpatské Rusi provozovala filiálky v Berehově a Užhorodě, přičemž pobočka v hlavním zemském městě vznikla převzetím Ungmegyei Takarékpénztár R.-t. založené roku 1865. Slovenská všeobecná úvěrní banka měla vliv na další finanční ústavy Podkarpatské Rusi: Obchodní a úvěrní banku v Mukačevu, Bereho-Mukačevskou spořitelnu v Mukačevu a Sevlušský úvěrní ústav. Do průmyslového koncernu Slovenské všeobecné úvěrní banky vedle UE spadal Užhorodský lihovar, rafinerie a svobodné skladiště; Granit, kamenická a stavební společnost v Užhorodě a nelze zapomenout ani na Hospodářský lihovar, rafinerie a mlýny v Užhorodě.¹⁵ Tyto společnosti samozřejmě pracovaly ve prospěch koncernu jako celku, ale i jeho jednotlivých částí.

Aby města obstála ve vysoce odborných jednáních s UE ohledně elektrifikace Podkarpatské Rusi oslovila Vojtěcha Pařízka, náměstka ředitele Elektrických podniků hlavního města Prahy.¹⁶ Učinila tak po intervenci představitele MVP Františka Kneidla, který doporučil jednání technických znalců obou stran, přičemž UE zastupoval Michael Seidner¹⁷ (nar. 1. února 1875), který po studiích v Berlíně a pracovních štacích v Německu a USA se vrátil do Maďarska před první světovou válkou, kde vystoupal po odborných i profesních příčkách a po nástupu horthyovského režimu emigroval do Československa, kde se stal vedoucím technickým pracovníkem UE. Kromě toho byl i vynálezcem a držitelem několika patentů.¹⁸ Během podzimu 1926 Pařízek prozkoumal situaci na Podkarpatské Rusi a zpracoval určitý návrh pro postup města Užhorod při elektrifikaci.¹⁹

12 *Lidové noviny*, 11. 6. 1926.

13 *Podkarpatské Hlasy*, 8. 6. 1926, č. 65.

14 *Podkarpatské Hlasy*, 10. 6. 1926, č. 66.

15 MÜLLER, F. Peněžnictví na Podkarpatské Rusi. In *I. živnostenská výstava na Podk. Rusi 5 – 24. VII. Užhorod 1927*. Užhorod : Litografický a typografický umělecký ústav Lám E., akciová společnost, 1927, s. 15.

16 K rozsahu jeho odborných aktivit viz obsah jeho osobního fondu. LISÁ, Eva. *Vojtěch Pařízek (1894 – 1939). Prozatímní inventární seznam*. Praha : ANTM, 1951.

17 ANTM, fond Pařízek Vojtěch, kart. 38, sign. M/b/3.

18 Seidner Mihály – Wikipédia (wikipedia.org), [6. I. 2024].

19 ANTM, fond Pařízek Vojtěch, kart. 38, sign. M/b/3.

Obr. 2: František Kneidl na dokladovém snímku z roku 1931. NA, fond Policejní ředitelství Praha II. – všeobecná spisovna, kart. 5308, sign. K 2567/12, manipulační období 1941 – 1950.

Obr. 3: Vojtěch Pařízek na dokladovém snímku z roku 1920. NA, fond Policejní ředitelství Praha II. – všeobecná spisovna, kart. 8294, sign. P 384/11, manipulační období 1941 – 1950.

Zároveň během podzimu pokračovala jednání měst s MVP a na schůzce z 23. října 1926 si města vzala ještě čas na prozkoumání návrhu na založení všeužitečné elektrárenské společnosti. Do konce roku 1926 však město Užhorod připustilo, že nemá peníze na vstup do všeužitečné společnosti a že si zkusí vyjednat s UE novou smlouvu, zatímco Berehovo bylo ochotno se rovnou pustit do projektu, ale obávalo se, že UE nejeví v tomto směru žádnou vstřícnost.²⁰ Podnětů k akci přitom bylo více a například Užhorod měl o řešení zásobování elektřinou velkou starost, neboť chtěl zbudovat vodovod, aby se vymýtil ve městě latentně přítomný tyfus.²¹ Nicméně jednání pokračovala, byť se vlekla a brzdila je též soupeření Užhorodu a Mukačeva o pozici hlavního zemského města v souvislosti s připravovanou reformou státní správy realizované posléze zákonem č. 125/1927 Sb. z. a n. Nicméně během roku 1927 se dospělo k závěru, že města, stát a UE jsou ochotny vstoupit do společného podniku.²²

Další schůze reprezentantů měst z 2. února 1927 ohledně elektrifikace Podkarpatské Rusi přinesla sdělení Vojtěcha Pařízka, že stejnosměrné napětí v Berehovu, Mukačevu a Užhorodě je dlouhodobě neudržitelné a s ohledem na celkovou elektrifikaci je nutná jejich rekonstrukce, přičemž i v Sevluší byla nutná určitá úprava, protože ač elektrárna vyráběla třífázový proud, byl o napětí 120 voltů. Nejnáléhavější situace panovala v Užhorodě, kde elektrárna již neměla v zimních měsících prakticky žádné rezervy a rozvodná síť také nestačila. Berehovo a Mukačevo měly ve výrobě ještě dostačující rezervy a Sevluš vyráběla kvůli mizivému konzumu jen pro osvětlovací účely večer a v noci. Nutnost celkové elektrifikace kvůli rozvoji ekonomiky však dle názoru Pařízka nutil města k úzké spolupráci. Ta jim pak měla zajistit zapojení státu. Zástupci měst Užhorodu, Berehova a Sevluš však předem ohlašovali, že mohou poskytnout pouze své elektrárny, nikoliv peníze. Jen Mukačevo vedle elektrárny bylo ochotno nabídnout 2 000 000 korun, příp. i větší ob-

20 NA, fond MVP, kart. 1018, sign. 205d.

21 ANTM, fond Pařízek Vojtěch, kart. 38, sign. M/b/1.

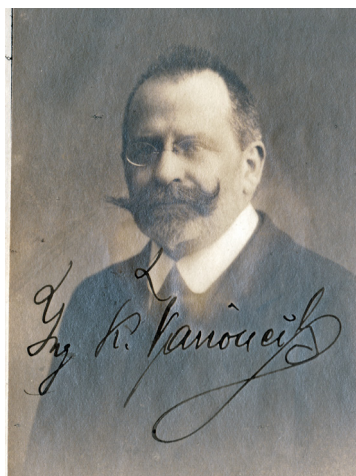
22 NA, fond MVP, kart. 1018, sign. 205d.

nos. Celkově pak zástupci měst přistoupili na původní návrh elektrifikace zpracovaný pro Užhorod, který se ale nově měl rozšířit i pro zbývající města. Zároveň bylo rozhodnuto, že další jednání mají proběhnout za účasti UE a Slovenské všeobecné úvěrní banky. UE měla následně k plánu zpracovat své připomínky a další schůze měst měla proběhnout 17. února 1927 v Košicích. Sporné body, mimo jiné prohlášení všeužitečnosti či rekonstrukce sítí, pak města s Pařízkem, UE a bankou zamýšlela projednat na MVP.²³

Schůze se uskutečnila na půdě MVP 18. června 1927 za přítomnosti zástupců podkarpatoruských měst a zúčastněné strany se dohodly na vzniku nestranné tříčlenné komise složené z jednoho pracovníka UE, jímž byl Michael Seidner, odborného zástupce měst v podobě již zapojeného Vojtěcha Pařízka a reprezentanta ministerstva Františka Kneidla, který komisi vedl. K úkolům komise patřilo přezkoumání bilance UE za rok 1926, příprava odhadu elektrárenských zařízení firmy a měst (po obchodní i faktické stránce), určení výše investic na odstranění vadných částí a zajištění provozuschopnosti, a nakonec ještě zhotovení všeobecného finančního plánu společnosti. Do konce měsíce UE poslala ministerstvu komentovaný návrh bilance za rok 1926, přičemž následně ve dnech 12. až 15. července 1927 provedla komise šetření přímo v elektrárenských provozech.²⁴

V létě 1927 navíc proběhlo několik jednání mezi UE a Mukačevem ohledně smírného řešení soudního sporu ohledně podezřelého pronájmu elektrárny, kdy ale Mukačevo bylo celkem opatrné ohledně přistoupení na mimosoudní dohodu z důvodu probíhajících jednání o elektrifikaci celé Podkarpatské Rusi a vzniku nové elektrárenské společnosti. Odborným rádcem Mukačeva jak při soudním sporu, tak při elektrifikaci byl již zmíněný Vojtěch Pařízek,²⁵ který tak měl kompletní náhled do situace a zájmů města.

Zámysl ministerstva se začal jasněji rýsovat během roku 1927 v podobě plánu na vznik všeužitečného elektrického podniku Elektrárny Podkarpatské Rusi, úč. spol. v Užhorodě (ovšem záhy se začal místy objevovat též název Podkarpatoruské elektrárny), který se začal vážně promýšlet od porady měst, ministerstva a UE v Praze 15. listopadu 1927. Zde zástupce ministerstva Karel Vaňouček²⁶ již přítomným sdělil, že „z veřejných zájmů je nezbytné, aby ministerstvo veřejných prací bezodkladně

Obr. 4: Karel Vaňouček na dokladovém snímku z roku 1919. NA, fond Policejní ředitelství Praha II. – všeobecná spisovna, kart. 11796, sign. V 887/1, manipulační období 1931 – 1940.

23 ANTM, fond Pařízek Vojtěch, kart. 38, sign. M/b/3.

24 ANTM, fond Pařízek Vojtěch, kart. 38, sign. M/a/1. Výsledek odhadového šetření viz ANTM, fond Pařízek Vojtěch, kart. 38, sign. M/b/1.

25 ANTM, fond Pařízek Vojtěch, kart. 38, sign. M/b/2.

26 K tomuto vynikajícímu technikovi a úředníkovi viz např. Ing. K. Vaňouček čestným členem ESČ. In *Elektrotechnický obzor* 15, 1926, č. 29, s. 468-469; Ing. Karel Vaňouček šede-

přikročilo k provedení soustavné elektrisace Podkarpatské Rusi“, kterou měla realizovat společnost Elektrárny Podkarpatské Rusi s kapitálem 10 000 000 korun, z nichž by stát dodal 4 000 000, města Užhorod a Mukačevo každé po 2 000 000 korun, Berehovo 650 000 korun, Sevluš 350 000 korun a soukromníci zbývající 1 000 000 korun. Akciový kapitál se měl podle potřeby zvyšovat. Pro rok 1928 se počítalo, že stát dodá 1 000 000, města Užhorod a Mukačevo měla každé poskytnout po 500 000, Berehovo 170 000 a Sevluš 80 000 korun, neboť se plánovalo využít ustanovení § 5 zákona č. 143/1923 Sb. z. a n. umožňující vydání neúplně splacených akcií s tím, že zbytek by se musel urychleně opatřit. Další peníze na investice si měla společnost opatřit za pomoci vlastních dluhopisů. Pro přípravu společnosti měl vzniknout přípravný výbor za účasti čtyři zástupců ministerstva, dvou zástupců Užhorodu, dvou představitelů Mukačevo a po jednom reprezentantovi Berehova, Sevluš a soukromého kapitálu. Cílem přípravného výboru bylo zpracovat projekt a finanční plán soustavné elektrifikace země, projednat převzetí elektrických děl, zpracovat návrh smlouvy se státem o vybudování a pronájmu hydroelektrárny na Uhu, zhotovit návrh stanov a upisovací prospekt. Elektrifikační a finanční plán spolu se stanovami mělo připravit ministerstvo, zatímco poměr k UE měl být dořešen do 15. prosince 1927 za účasti ministerského úředníka Františka Kneidla²⁷ a technického zástupce měst Vojtěcha Pařízka.²⁸

UE zapojena nebyla, protože bez majority v připravované společnosti se nechtěla angažovat, tudíž se mělo jen zvážit, zda dojde k prodeji všech elektrických děl společnosti UE nově vzniklým Elektrárnám Podkarpatské Rusi, či dojde ke sloučení podle § 3 zákona č. 258/1921 Sb. z. a n. Druhá varianta měla nastat v případě, že by nebylo možno se dohodnout s UE,²⁹ kterou rozhodně nebylo možno ignorovat, neboť na jednání firmu reprezentoval Fedor Houdek, předpřevratový národní pracovník, který byl v roce 1919 členem československé delegace na mírové konferenci v Paříži, následně ministrem zásobování, ale hlavně mimořádně činným představitelem obchodního života, kde zastával posty prezidenta Ústředního družstva, podpředsedy Centrokooperativy v Praze, předsedy Československé národní rady v Bratislavě, přičemž si našel i část na literární práci.³⁰

Kneidl s Pařízkem odhad odevzdali až 1. března 1928, přičemž se opřeli o místní šetření, které ještě za účasti Michaela Seidnera provedli 12. až 15. července 1927.³¹

sátníkem. In *Elektrotechnický obzor* 20, 1931, č. 46, s. 723-724 a Ing. K. Vaňouček. In *Elektrotechnický obzor* 26, 1937, č. 12, s. 196.

27 K tomuto významnému odborníkovi viz např. Dr. Ing. Kneidl Frant. čestným členem ESČ. In *Elektrotechnický obzor* XII, 1923, č. 30, s. 391-392; Ing. Dr. F. Kneidl padesátníkem. In *Elektrotechnický obzor* 23, 1933, č. 31, s. 494 a Ing. Dr. František Kneidl. In *Elektrotechnický obzor* 32, 1943, č. 2, s. 17-18.

28 NA, fond MVP, kart. 1018, sign. 205d a ANTM, fond Pařízek Vojtěch, kart. 38, sign. M/b/1.

29 NA, fond MVP, kart. 1018, sign. 205d a ANTM, fond Pařízek Vojtěch, kart. 38, sign. M/b/1.

30 *Reprezentačný lexikon Slovenska a Podkarpatskej Rusi*. Bratislava : Vydavateľstvo Reprezentáčného lexikona Slovenska a Podkarpatskej Rusi Academia, 1936, s. 123 a TOMAN, Štefan – KUZMÍK, Daniel. *Fedor Houdek 1848 – 1949. Inventár*. Bratislava : Štátny ústredný archív SSR, 1973. Bohužel, jeho osobní fond uložený v Slovenském národním archivu se nijak nedotýká jeho angažmá v UE.

31 ANTM, fond Pařízek Vojtěch, kart. 38, sign. M/a/2.

Na jednáních Státní elektrárenské rady se rovněž probíralo dění na východě státu a zaznívaly např. informace o nutnosti stavby parní elektrárny v Užhorodě, ale na jednání z 22. prosince 1927 se hlavně řešilo přeměnění městských elektráren na všeužitečné elektrárny a jejich sloučení v jediný podnik podle § 3 zákona č. 258/1921 Sb. z. a n., přičemž František Kneidl přítomným vysvětloval „nutnost tohoto zásahu tím, že k hospodářskému a sociálnímu vývoji Podkarpatské Rusi jest nutno výše uvedené dosavadní podniky rekonstruovati, rozšířiti a spojití jednotlivé výrobní dálkovým vedením ku vzájemné spolupráci podpořiti je využitím vodních sil a postupně provésti elektrisaci Podkarpatské Rusi v rámci soustavné elektrisace státu“. Tento plán uvítal Jaromír Nečas, který se však obával, zda mají města dostatek peněz k provedení takových úkolů, ale ujistil jej Karel Vaňouček, že se zdá, že kapitál poskytne Hypoteční banka česká. Na jednání ovšem zazněl názor, „aby tímto zásahem státu, který odpovídá sice plně zákonu, nevznikly opět boje mezi podniky všeužitečnými a nevšeužitými“, a proto se doporučoval „pokus o soukromou dohodu“.³²

Soukromý kapitál se opravdu brzy ozval a protest UE na MVP doručili Fedor Houdek reprezentující přímo UE, Anton Fremzl, generální ředitel Slovenské všeobecné úvěrní banky, a dále zástupci UE Rudolf Altbach a Augustin Vološin, z nichž druhý jmenovaný byl zároveň papežský komoří a poslanec. UE protestovala jak proti výsledkům schůzky z 15. listopadu 1927, tak i usnesení Státní elektrárenské rady z 22. prosince 1927 a vyhrožovala podáním k Nejvyššímu správnímu soudu. Společnost tvrdila, že má plán elektrifikace, který byl prozatím odkládán s ohledem na ohrožení existence společnosti ze strany státní správy. Dále protest napadl zapojení měst do elektrifikace z důvodu jejich všeobecně známé finanční slabosti. Protest podepsaný Houdkem a Vološinem vyzýval ministerstvo k opuštění plánu na zřízení všeužitečné společnosti či přeměny UE na tento typ podniku, a nakonec nabádal ministerstvo, nechť raději zajistí UE „klidné právní trvání“ a poskytne firmě do pronájmu připravované hydrocentrály. Na pomoc UE přispěchalo též konsorcium čtyř soukromých elektrárenských podniků napříč republikou, které se stavěly proti přeměně na všeužitečný podnik z moci ministerských práv. Nicméně ministerstvo si bylo jisté, že by věc obhájilo i u Nejvyššího správního soudu a zůstalo v klidu³³ a metodicky pracovalo na svých plánech, s nimiž souzněly i zájmy státní správy na Podkarpatské Rusi. Tento protest patrně souvisel i s dokončovánými boji ohledně zákona č. 139/1926 Sb. z. a n., kdy se nevšeužitečné elektrárny obávaly spuštění celkového státního tlaku na potlačení tohoto druhu energetických podniků.³⁴

Civilní správa Podkarpatské Rusi s ohledem na nutnost brzkých investic do tepelné elektrárny v Užhorodě tlačila na rychlé založení proponovaného podniku. Zároveň MVP záukolovalo Civilní správu Podkarpatské Rusi, aby hlásila každou aktivitu UE směřující k elektrifikaci nějaké obce (aktuálně na začátku roku 1928 měla usilovat o Chust a Výlok, ale Výlok raději upřednostnil již v roce 1926 místní mlýn Bernáta Eichenbauma a Chust s UE vůbec nevyjednával; místo toho došlo za

32 NA, fond Předsednictvo ministerské rady, kart. 3513, sign. 818/22, fond MVP, kart. 1046, sign. 205.

33 NA, fond MVP, kart. 1018, sign. 205d a ANTM, fond Pařízek Vojtěch, kart. 38, sign. M/b/1.

34 DUFEK, Pavel. Elektrifikace – státní národohospodářský zájem a jeho souvislosti. In KOBER, Jan (red.). *Republika v pohybu*. Praha : Academia, 2022, s. 84-85.

pomoci místního mlýna k jednání o elektrifikaci Iršavy, proti čemuž neměla správa s ohledem na geografické postavení obce žádné námitky) s tím, že měla všechny podklady podané firmou Civilní správě Podkarpatské Rusi tato zasílat ministerstvu k nahlédnutí, a dále měla obstarat pro ministerstvo překlady smluv s podkarpatorskými a východoslovenskými sídelními jednotkami, které ale v případě východního Slovenska pochopitelně zajistily věcně příslušné úřady v Bratislavě. Města pak dodala ministerstvu podklady o cenách elektřiny.³⁵

MVP kromě toho pozvalo na dopoledne 10. března 1928 města k internímu jednání s tím, že téhož dne odpoledne se na další schůze měli takto připravení zástupci veřejné správy utkat s představiteli UE.³⁶

Dopolední schůze však již byla zároveň první schůzí přípravného výboru pro vznik nového podniku prozatím nazývaného Elektrárny Podkarpatské Rusi. Karel Vaňouček zde zdůraznil nutnost sloučení všech elektrických zařízení v jeden technický podnik. Ministerstvo informovalo zástupce měst, že Hypoteční banka česká v Praze byla „ochotna účastněným [!] městům opatřiti za určitých předpokladů prostředky k účasti“, a proto města měla vstoupit v jednání s tímto ústavem. Města během jednání upozornila na výhodu levné elektřiny od UE díky stávajícím smlouvám, ale Vaňouček vysvětlil, že nový podnik by převzal stávající práva a závazky, tudíž by levná elektřina zůstala zachována. Následně technický odborník měst Vojtěch Pařízek přednesl svůj odhad, který připravil spolu s Františkem Kneidlem z MVP. Zdržení přípravy tohoto elaborátu osvětlil skutečností, že UE přes původní slib neposkytla nutnou součinnost. Proponovaná společnost měla UE za elektrická díla nabídnout maximálně 5 200 000 korun. Veřejná správa se nakonec domluvila, že UE bude informována „o zásadním usnesení přípravného výboru o založení Elektráren Podkarpatské Rusi“, dále že UE bude nabídnuto 40 % akciového kapitálu v nové společnosti a že za elektrická díla UE se všemi právy a povinnostmi ji bude přiznáno 5 200 000 korun.³⁷

Odpolední schůze se zástupci UE zhodnotila proběhlou dopolední schůzkou. Představitelé UE trvali na svém protestním memorandu. Přitom se toto jednání považovalo za druhou schůzi přípravného výboru, který požadavek UE na tříměsíční lhůtu k promyšlení odpovědi seznal jako obyčejnou zdržovací taktiku. Nicméně lhůta byla poskytnuta s tím, že mezitím budou činěny další kroky k dosažení cílů přípravného výboru, včetně upsání prvotního akciového kapitálu, aby podnik mohl být založen co nejdříve. Pro začátek se tedy počítalo s 600 000 korunami od ministerstva, po 100 000 od měst Užhorod, Mukačevo a Berehovo, 10 000 od Sevluš a 90 000 od soukromníků. Celkem se rodil podnik se základním kapitálem 1 000 000 korun. Tříměsíční lhůty UE využila k zpracování stanoviska útočícího na věrohodnost a odbornost Vojtěcha Pařízka (mimo jiné kvůli jeho angažmá v soudním sporu ohledně pronájmu mukačevské městské elektrárny), a tedy i na závěry učiněné pod vlivem jím přednesených argumentů. UE tvrdila, že v zájmu smírné dohody nechce rozbalit otevřený útok na Pařízka a jeho elaborát, ale stejně na něj poukazovala.

35 NA, fond MVP, kart. 1018, sign. 205d.

36 NA, fond MVP, kart. 1018, sign. 205d a ANTM, fond Pařízek Vojtěch, kart. 38, sign. M/b/1.

37 NA, fond MVP, kart. 1018, sign. 205d a ANTM, fond Pařízek Vojtěch, kart. 38, sign. M/b/1.

Nepřekvapí, že MVP se nenechalo ve svém postupu zviklat, a připravovalo jednání s městy za účelem přípravy odpovědi.³⁸

Složení přípravného výboru	
Organizace	Jméno a příjmení
Užhorod	Jan Hrbek
	Tomáš Sekanina
	Ivan Gaar
Mukačevo	Václav Pejše
	Alexander Spiegel
Berehovo	Hugo Vincze
Sevluš	Václav Hudeček
Civilní správa Podkarpatské Rusi	Jiří Millautz
MVP	Karel Vaňouček
	František Kneidl
	Karel Kuchař
	Karel Vancl

Sestaveno dle: NA, fond MVP, kart. 1018, sign. 205d.

Aktivita měst a jejich zástupců, ale i představitelů státu, nebyla v rámci příprav podniku malá, ba naopak, skrývalo se za ní množství cest, schůzí a porad, které si vyžádaly mnoho času. To se týkalo též městy najatých a náležitě zaplacených odborníků, jak dokládá mimo jiné přehled prací Vojtěcha Pařízka, jenž zpracoval pro potřebu měst, aby jej vyplatila. Navíc zkoordinování tolika osob na jedno místo konání porady při jejich další pracovní vytiženosti rovněž žádalo značnou poštovní a telegrafickou korespondenci.³⁹ *Až komický problém pak nastal s proplacením těchto služeb, např. Vojtěch Pařízek musel městům vyhrožovat soudními tahanicemi, přičemž některá města uváděla pozoruhodné podmínky, kdy budou s to zaplatit, např. Berehovo sdělilo dopisem ze 17. září 1929, že „městská pokladna není v stavu před dokončením vinobraní Vaši pohledávku Kč 7.000.- vyplatiti“, a Pařízek se vyzýval, aby počkal „do středu měsíce listopadu, když z odprodejší [!] ceny vína Vaše požadavka [!] vyrovnána bude“.*⁴⁰ Na druhou stranu se stal na Podkarpatské Rusi známým odborníkem na elektrifikaci, což mu přinášelo další kontakty, např. se na něj obrátil okresní hejtman Josef Procházka ze Svalavy ohledně snah o elektrifikaci tohoto městečka za pomoci místní firmy Szolyva.⁴¹

38 NA, fond MVP, kart. 1018, sign. 205d a ANTM, fond Pařízek Vojtěch, kart. 38, sign. M/b/1.

39 ANTM, fond Pařízek Vojtěch, kart. 38, sign. M/b/1 a M/b/3.

40 ANTM, fond Pařízek Vojtěch, kart. 38, sign. M/b/1.

41 ANTM, fond Pařízek Vojtěch, kart. 38, sign. M/b/1.

Mezitím se však začal lámat odpor Slovenské všeobecné úvěrní banky a UE, neboť s podporou státu se o místní energetické závody začal zajímat koncern Českomoravská-Kolben-Daněk (ČKD), který byl ochoten je nejen odkoupit, ale dohodnout se s veřejnou správou i na společném všeužitečném elektrárenském podniku. Jednání o vstupu ČKD do UE, však bude předmětem budoucího příspěvku.

Závěr

Neutěšený stav elektrifikace Podkarpatské Rusi a její bídný rozvoj pod taktovkou soukromé firmy UE přiměl jak podkarpatoruská města, tak věcně příslušné MVP k snahám o nápravu, které byly započaty v polovině dvacátých let. Několik let táhnoucí se jednání narážela na pasivní i aktivní odpor UE, ale zejména ministerstvo nebylo ochotno se odchýlit od úmyslu zlepšit dosavadní neuspokojivý stav. Cestu vidělo v založení všeužitečné elektrárenské společnosti skládající se z majoritní účasti státu a podkarpatoruských měst a jen menšinového podílu soukromého kapitálu. To se pochopitelně nelíbilo zástupcům UE, kteří se pokoušeli získat mediální podporu a pomoc od dalších soukromých výrobců elektřiny napříč republikou. Praktická potřeba plánovitého rozvoje elektrifikace a zvýšení ekonomické a tím i sociální úrovně Podkarpatské Rusi a jejích obyvatel však vyžadovala zásah státu, který místo UE začal hledat jiného soukromého partnera, kterým se stal koncern ČKD.